

О. М. Трач
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права

УДК 347.956

ОЗНАКИ НАЦІОНАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Обґрунтовано необхідність виділення у самостійну групу ознак апеляційного провадження ознаки, конкретний вияв яких, обумовлюються національними моделями апеляції. До таких ознак належать: перегляд судового рішення колегіальним складом суду; спеціальна процесуальна форма ініціювання апеляційного провадження; спеціальний суб'єктний склад ініціювання апеляційного провадження; спеціальні строки здійснення права апеляційного оскарження; спеціальні строки розгляду апеляційної скарги.

Ключові слова: ознака, апеляційне провадження, національна модель.

Апеляційне провадження характеризується притаманними йому ознаками. Вони визначають (розкривають) його сутність, правову природу, відмежовують від провадження у суді першої інстанції, інших проваджень з перегляду судових рішень. Для апеляційного провадження властиві як загальні, такі спеціальні ознаки (останні виступають підставою виділення окремих видів апеляції). Разом із тим, на нашу думку, слід виділяти в окрему самостійну групу ознаки, визначення яких обумовлюється національною моделлю апеляції.

В сучасній вітчизняній науковій літературі ознаки апеляційного провадження досліджувались такими вченими-процесуалістами як П. І. Шевчуком, В. В. Кривенком [1], Є. А. Чернушенко [2]. Окремі ознаки, що характеризують саме модель апеляційного провадження закріплену в цивільному процесі України, були висвітлені К. В. Гусаровим [3-5], В. М. Кравчуком, О. І. Угриновською [6, с. 726–727]. Проте ознаки, конкретний прояв яких обумовлюються національними моделями апеляції, не знайшли комплексного висвітлення в літературі.

Метою роботи є виявлення системи ознак, реалізація яких обумовлюється національною моделлю апеляційного провадження. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: дослідження цивільного процесуального законодавства України, окремих зарубіжних країн, що регламентує апеляційне провадження, виявлення ознак, які характерні для апеляційного провадження, однак форма реалізації яких обумовлюється національним законодавством, визначення їх понятійного та кількісного складу, розробка конкретних пропозицій.

До ознак, які приманні апеляційному провадженню в цивільному судочинстві України К. В. Гусаров відносить перегляд справи трьома суддями, які мають більш позитивний досвід відправлення правосуддя [3, с. 93; 5, с. 66–67]. На нашу думку, формулювання цієї ознаки є не досить вдалим, оскільки з положень, що судді апеляційного суду мають більш позитивний досвід, випливає те, що інші такого досвіду не мають, в той час як судові рішення апеляційного суду скасовуються судом касаційної інстанції. Крім того, суд здійснює перегляд судового рішення, а не справи. Відповідно до ст. 18 ЦПК України, цивільні справи у судах апеляційної інстанції розглядаються колегією у складі трьох суддів, головуєчий з числа яких визначається в установленому законом порядку [7; 8]. Вважаємо, що цю ознаку, відповідно до положень ЦПК України,

слід йменувати як “*перегляд судового рішення судом апеляційної інстанції здійснюється колегією у складі трьох суддів*”.

Проте слід зазначити, що законодавство іноземних держав визначає можливість колегіального перегляду судових рішень як у складі трьох, так і більше суддів. Так, наприклад, у такій же кількості суддів як і в Україні апеляційні скарги розглядаються судами апеляційної інстанції Федеративної Республіки Німеччини [9], Литовської Республіки [10], Республіки Вірменії [11]. Відповідно до ст. 37 ЦПК Республіки Казахстан розгляд справ в суді апеляційної інстанції здійснюється колегіальним складом суду (до складу суду входить непарна (не менше трьох) кількість суддів) [12]. У складі трьох суддів, як правило, розглядають апеляційні скарги апеляційні суди Французької Республіки (проте в деяких складних випадках — не менше п’яти суддів) [13], Італійської Республіки (але за скаргами на рішення трибуналів у справах неповнолітніх — у складі трьох магістрів і двох експертів, які виконують роль судді) [14].

Отже, враховуючи, що розгляд апеляційної скарги відповідно до законодавства різних країн здійснюється колегіально, проте у неоднаковому кількісному складі суддів, ознакою апеляційного провадження, прояв якої визначається відповідною національною моделлю, є “*перегляд судового рішення колегіальним складом суду*”.

На нашу думку, ознакою апеляційного провадження виступає *спеціальна процесуальна форма його ініціювання*, здійснення права апеляційного оскарження. Оскільки вона відрізняється від форми ініціювання процесу у суді першої інстанції, інших способів перегляду судових рішень. Відповідно до ст. 295 ЦПК України нею виступає апеляційна скарга. Така форма ініціювання процесу закріплена у нормативних актах більшості іноземних держав¹. У законодавстві окремих країн, наприклад Республіки Польщі, вона йменується як апеляція. Разом із тим в окремих країнах поряд з апеляційною скаргою існує ще одна форма ініціювання процесу, якою наділені спеціальні суб’єкти, зокрема апеляційне подання (ст. 413 ЦПК Латвійської Республіки [15], ст. 335 ЦПК Республіки Казахстан [12], ст. 332 ЦПК Російської Федерації [16], ст. 320 ЦПК Республіки Узбекистан [17]).

Слід зазначити, що зміна підходів у визначенні процесуальної форми ініціювання апеляційного провадження, що відбулась у цивільному процесуальному законодавстві України, на нашу думку, є недостатньо виправданою. Це обумовлено тим, що двостадійний характер процедури ініціювання апеляційного провадження (заява про апеляційне оскарження, апеляційна скарга), сприяв оперативному захисту прав, свобод та інтересів, оскільки передбачав можливість набрання рішенням законної сили у стислі строки, забезпечував час для належної підготовки апеляційної скарги.

Національна модель апеляції характеризується, на нашу думку, *специфікою суб’єктного складу ініціювання апеляційного провадження*. Так, відповідно до ст. 292 ЦПК України, правом апеляційного оскарження наділені сторони та інші особи, які беруть участь у справі. Особливим суб’єктом є відповідач у разі здійснення ним права оскарження заочного рішення. У цьому випадку відповідач має право виступати суб’єктом апеляційного оскарження лише у разі залишення його заяви про перегляд заочного рішення без задоволення, оскарження повторного заочного рішення. У справах наказного провадження боржник наділений правом апеляційного оскарження у разі залишення судом першої інстанції заяви про скасування судового наказу без задоволення, його зміни.

Щодо права апеляційного оскарження прокурора, то у науковій літературі висловлюється думка про те, що в демократичній правовій системі за прокуратурою не може закріплюватися право на перегляд усіх без винятку справ. З огляду на це прокуратура має право на апеляцію лише у тих справах, у провадженні яких брала участь прокуратура або інші державні органи, “процесуальне місце” яких в апеляційній інстанції може зайняти прокурор [18]. Такий підхід закріплено у ЦПК Російської

¹ ЦПК Латвійської Республіки (ст. 413), ЦПК Литовської Республіки (ст.ст. 301, 306), ЦПК Естонської Республіки (ст. 633), ЦПК Республіки Вірменії (ст. 209), ЦПК Республіки Казахстан (ст. 335), ЦПК Російської Федерації (ст. 322), ЦПК Республіки Узбекистан (ст. 320).

Федерації (ч. 2 ст. 320) [16]. Це твердження не відповідає Закону України “Про прокуратуру”, відповідно до якого право внесення апеляційної скарги на рішення, ухвали судів надається прокурору і заступнику прокурора в межах їх компетенції, незалежно від їх участі в розгляді справи в суді першої інстанції (ст. 37) [19].

Згідно з ч. 2 ст. 45 ЦПК України, прокурор здійснює в суді представництво інтересів громадянина або держави в порядку, встановленому ЦПК України та іншими законами, і може здійснювати представництво на будь-якій стадії цивільного процесу. Для реалізації своїх повноважень прокурор, який не брав участі у справі, з метою подання апеляційної скарги має право знайомитись з матеріалам справи в суді. Проте вказані положення ЦПК України не узгоджуються із положеннями закону України “Про прокуратуру”, відповідно до яких таким правом не наділені помічники прокурора, прокурори управлінь та відділів, оскільки вони мають право вносити апеляційні подання тільки у справах, у розгляді яких брали участь. У цьому випадку Закон України “Про прокуратуру” є спеціальним нормативним актом, який регламентує діяльність вказаного суб’єкта.

Постановою Пленуму від 24 жовтня 2008 року № 12 визначено особливості участі органів та осіб, які за законом мають право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні чи суспільні інтереси, але не брали участі у справі. Зазначені суб’єкти мають право на апеляційне оскарження судових рішень, якщо таке передбачене законом [20, с. 8].

ЦПК України надає також право апеляційного оскарження особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов’язки.

Специфіка суб’єктного складу права апеляційного оскарження полягає у тому, що право на звернення до суду апеляційної інстанції належить посадовим особам та представникам органів, щодо яких було постановлено окрему ухвалу, але які не брали участі у розгляді справи в суді першої інстанції.

Нерідко такі особи, які не брали участі у справі, дізнаються про вирішення їх прав та обов’язків через значний проміжок часу, коли вже закінчились строки апеляційного оскарження. З огляду на це погоджуємось із Я. П. Зейканом у тому, що питання поновлення строків для таких осіб необхідно точніше врегулювати у ЦПК України [21, с. 390].

Слід зазначити, що у законодавство іноземних держав відсутня єдність у визначені суб’єктів ініціювання апеляційного оскарження. Так, у Латвійській Республіці, Республіці Узбекистан ними є особи, які беруть участь у справі, прокурор (ст. 413 ЦПК Латвійської Республіки, ст. 320 ЦПК Республіки Узбекистан) [15; 17], Литовській Республіці — особи, які беруть участь у справі (ст. 305 ЦПК Литовської Республіки) [10], Естонській Республіці — сторони, треті особи, які заявляють самостійні вимоги (ст.ст. 630, 639 Естонської Республіки) [22]. Відповідно до ЦПК Французької Республіки таким правом наділена будь-яка сторона. Правом подання апеляційної скарги наділені лише учасники процесу розгляду справи судом першої інстанції. Особам, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, таке право належить без обмежень. Апеляційна скарга особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, приймається тільки тоді, коли постанова оскаржена особою, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору (ст. 546) [13]. ЦПК Республіки Вірменії (ст. 205) [11], ЦПК Республіки Казахстан (ст. 332) [12] надає право на оскарження судових рішень, так як і в Україні, особам, які беруть участь у справі, а також особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов’язки.

Ознакою апеляційного провадження, на нашу думку, є *спеціальні строки здійснення права апеляційного оскарження*. Відповідно до ст. 294 ЦПК України вони становлять 10 днів для подання апеляційної скарги на рішення та 5 днів для оскарження ухвали суду першої інстанції. Ці строки відрізняються від строків встановлених для інших способів перегляду судових рішень. Вважаємо, що скорочення строків апеляційного оскарження, запроваджене Законом України від 7 липня 2010 року [23], значно обмежило здійснення цього права. Законодавець, висуваючи чіткі вимоги щодо

апеляційної скарги, зокрема, необхідності зазначення у ній в чому полягає незаконність та (або) необґрунтованість судового рішення, не встановлює достатнього періоду у часі для якісної підготовки цього процесуального документу. Це свою чергу може призвести до зниження ефективності апеляційного перегляду судових рішень.

Слід зазначити, що законодавство зарубіжних країн, в тому числі пострадянських, як правило, визначає значно триваліші строки оскарження. Так, наприклад, у Федеративній Республіці Німеччині [9], Французькій Республіці [13], Республіці Азербайджан [24], Республіці Грузії [25] він становить 1 місяць, Литовській Республіці [10] та Естонській Республіці [22] — 30 днів, Латвійській Республіці [15], Республіці Узбекистан [17] — 20 днів, Республіці Вірменії [11], Республіці Казахстан [12], Республіці Молдова [26] — 15 днів. У зв'язку з цим до ст. 294 ЦПК України слід внести зміни, встановити більш тривалі строки апеляційного оскарження, наприклад, двадцять днів, якщо об'єктом перегляду є рішення, та розподіливши їх на два види — для подання заяви про апеляційне оскарження, апеляційної скарги. Двостадійний характер процедури ініціювання апеляційного провадження забезпечить можливість, за певних умов, набрання рішенням суду законної сили у стислі строки (у разі ненадходження заяв про апеляційне оскарження), підготовки на належному рівні апеляційних скарг, а також не виступатиме перепорою для оперативного перегляду судових рішень.

ЦПК України передбачає два варіанти визначення початку перебігу строку апеляційного оскарження: з дня проголошення або з дня отримання копії судового рішення (для осіб, які брали участь у справі, але не були присутні у судовому засіданні під час проголошення судового рішення). Аналіз положень ст.ст. 222, 294 ЦПК України дає підстави стверджувати, що таке формулювання норм може призвести до випадків зловживання особами, які беруть участь у справі, своїми процесуальними правами. Крім того, такі особи відповідно до ч. 3 ст. 222 ЦПК України отримують копію повного судового рішення, в той час як особам, присутнім у судовому засіданні, може бути проголошено лише вступну та резолютивну частини відповідного процесуального документу, і, як наслідок, видано копію неповного рішення. При цьому строки апеляційного оскарження будуть спливати [20], а особа лише через певний період, який чітко не визначений ст. 218 ЦПК України, зможе ознайомитись із повним рішенням. У той час, як свідчить судова практика, більшість судових рішень оскаржується саме в мотивувальній частині. Таким чином, законодавець закріплює різні можливості для здійснення права апеляційного оскарження зазначеними суб'єктами.

Отже, строк апеляційного оскарження повинен бути обумовлений складанням саме повного рішення, а початком перебігу строку має бути наступний день після отримання його копії.

Вважаємо, що до ознак окремих національних моделей апеляційного провадження слід також віднести *спеціальні строки розгляду апеляційної скарги*. Вказана ознака впливає із ст. 303¹ ЦПК України. Спеціальні строки перегляду судових рішень, відмінні від розгляду справ у суді першої інстанції, закріплені в законодавстві окремих країн. Так, наприклад в Республіці Вірменія цей строк складає 2 місяці з дня прийняття апеляційної скарги до провадження (ст. 214) [11], Республіці Казахстан 1 місяць з дня надходження справи із суду першої інстанції (ст. 349) [12]. Згідно із ЦПК Республіки Молдова апеляційна скарга розглядається не пізніше чим в 30-денний строк після закінчення строку підготовки справи до судового розгляду. По складних справах, а також у випадку, коли необхідне витребування додаткових доказів, голова апеляційної інстанції може продовжити строк розгляду апеляційної скарги не більше ніж на 30 днів. З окремих категорій справ законом можуть бути встановлені скорочені строки розгляду їх в апеляційній інстанції (ст. 371) [26].

Отже, до ознак, конкретний прояв яких обумовлюються національними моделями апеляційного провадження належать: перевірка судового рішення здійснюється колегіальним складом суду; спеціальна процесуальна форма ініціювання апеляційного

провадження; спеціальний суб'єктний склад ініціювання апеляційного провадження; спеціальні строки здійснення права апеляційного оскарження; спеціальні строки розгляду апеляційної скарги.

Визначення системи ознак апеляційного провадження, прояв яких обумовлюються відповідною національною моделлю, дозволить сформулювати комплексне визначення поняття апеляційного провадження, що становитиме предмет подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Шевчук, П. І. Апеляційне провадження за новим цивільним процесуальним законодавством [Текст] / П. І. Шевчук, В. В. Кривенко // Вісник Верховного Суду України. — 2001. — № 4 (26). — С. 30–39.
2. Чернушенко, Є. А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / Є. А. Чернушенко. — Одеса, 2004. — 22 с.
3. Гусаров, К. В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядкух [Текст] : [монограф.] / К. В. Гусаров. — Х. : Право, 2010. — 352 с.
4. Гусаров, К. Апеляционное производство в судах гражданской юрисдикции [Текст] / К. Гусаров / Підприємство, господарство і право. — 2003. — № 7. — С. 37–40.
5. Гусаров, К. В. Этапы развития апелляционного производства в гражданском процессе Украины [Текст] / К. В. Гусаров // Гражданское судопроизводство в изменяющейся России: междунауч.-практ. конф. (14–15 сентября 2007 г.) / под. ред. д.ю.н., проф. О. В. Исаенковой. Сборник. — Саратов : Научная книга, 2007. — С. 60–67.
6. Кравчук, В. М. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України [Текст] / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. — К. : Істина, 2006. — 944 с.
7. Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 р. № 30 [Електронний ресурс] Верховний Суд України. — Режим доступу : http://court.gov.ua/organy_samovrjaduvannja/21226875168887/.
8. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. [Текст] // ОВУ. — 2004. — № 16. — Ст. 1088.
9. Гражданское процессуальное уложение Германии = Deutsche Zivilprozessordnung mit Einführungsgesetz: Ввод. закон к Гражд. процессуальному уложению : [пер. с нем.] / [В. Бергман, введ., сост.]. — М. : Волтерс Клувер, 2006. — 472 с. — (Серия “Германские и европейские законы”, кн. 3).
10. Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, bsigaliojimo ir bgyvendinimo : Bstatymas Lietuvos Respublikos (2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743) ; Цивільний процесуальний кодекс Литовської республіки від 28 лютого 2002 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokraieska.showdoc_e?p_id=162435&p_query=&p_tr2=.
11. Гражданский процессуальный кодекс Республики Армения от 17 июня 1998 года (в редакции Законов Республики Армения от 3 июля, 24 октября 2000 г., 20 марта, 11 сентября, 6 ноября, 4 декабря 2001 г.) [Электронный ресурс] JGUARD (“Правовая защита”). — Режим доступа : http://www.jguard.ru/images/attaches/230/GPK_Armenia.txt.
12. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 июля 1999 года [Электронный ресурс] Юрист | ПАРАГРАФ-WWW. — Режим доступа : http://base.zakon.kz/doc/lawyer/?doc_id=1013921.
13. Новый Гражданский процессуальный кодекс Франции [Текст] / [пер. с франц. В. Захватаев] / [предисловие : А. Довгерт, В. Захватаев] / отв. ред. А. Довгерт. — К. : Истина, 2004. — 544 с.
14. Codice di Procedura Civile [Цивільний процесуальний кодекс Італії; 28/10/1940] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.studiocelentano.it/codici/crc/index.asp>.
15. Гражданский процессуальный закон Латвийской Республики : принятый Сеймом 14 октября 1998 года и обнародованный Президентом государства 3 ноября 1998 г. [Электронный ресурс] Конференция ЮрКлуба. — Режим доступа : <http://forum.yurclub.ru/index.php?download=806>.
16. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14 ноября 2002 года [Электронный ресурс] Интернет-сервер «АКДИ Экономика и жизнь». — Режим доступа : <http://www.akdi.ru/pravo/kodeks/gpk.htm>.
17. Гражданский процессуальный закон Республики Узбекистан от 30 августа 1997 года [Электронный ресурс] Налоговое и финансовое законодательство Узбекистана. — Режим доступа : http://fmc.uz/legisl.php?id=k_grajd_pr_37.
18. Сірий, М. Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє [Електронний ресурс] / М. Сірий // Юридичний журнал. — 2003. — № 3. — Режим доступу до журн. : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=18>.
19. Про прокуратуру : Закон України від 05.11.1991 р. [Текст] // ВВР. — 1991. — № 53. — Ст. 793.
20. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку : постановка Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 р. № 18 [Текст] // Вісник Верховного Суду України. — 2008. — № 11 (99). — С. 7–15.
21. Зейкан, Я. П. Коментар Цивільного процесуального кодексу України [Текст] / Я. П. Зейкан. — К. : Юридична практика, 2006. — 560 с.

22. Гражданский процессуальный кодекс Эстонской Республики от 20 апреля 2005 года [Электронный ресурс] // Правовые акты Эстонии. — 2005. — № 15. — 28 декабря. — С. 1223–1498. — Режим доступа : http://www.riigikantselei.ee/arhiiv/rto/pae/2005/pae_nr18_28-12-2005.pdf.
23. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. [Текст] // ОВУ. — 2010. — № 55/1. — Ст. 1900.
24. Гражданский процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 28 декабря 1999 года [Электронный ресурс] Законодательство Азербайджанской Республики. — Режим доступа : <http://qanun.narod.ru/qgprockodeks.doc>.
25. Гражданский процессуальный кодекс Грузии от 14 ноября 1997 года [Электронный ресурс] Конференция ЮрКлуба. — Режим доступа : <http://forum.yurclub.ru/index.php?download=805>.
26. Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова от 30 мая 2003 года № 225–XV [Электронный ресурс] Парламент Республики Молдова. — Режим доступа : <http://old.parlament.md/download/laws/ru/225-XV-30.05.2003.doc>.

*Рекомендовано до друку кафедру цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 5 від 17 січня 2011 року)*

Надійшла до редакції 20.01.2011

Трач О. М. Признаки национальных моделей апелляционного производства

Обосновано необхідність виділення в самостійну групу признаков апелляционного производства признаки, конкретное проявление которых, обусловливается национальными моделями апелляции. К таким признакам принадлежат: пересмотр судебного решения коллегиальным составом суда; специальная процессуальная форма иницирования апелляционного производства; специальный субъектный состав иницирования апелляционного производства; специальные сроки осуществления права апелляционного обжалования; специальные сроки рассмотрения апелляционной жалобы.

Ключевые слова: признак, апелляционное производство, национальная модель.

Trach, O. M. The Elements of the National Models of Appellate Proceedings

The necessity to separate the elements of appellate proceedings the concrete manifestation of which is stipulated by the national appeal models, into the independent group has been grounded. These elements include: judicial review of judgement by the collective composition of the court; special procedural form of initiating an appeal proceedings, a special (defined) subject structure of the initiation of appeal proceedings; special schedules for realizing the right of appeal review, special terms of appeal consideration.

Key words: elements, appellate proceedings, national model.

